

Samenvatting HC – Duitsland 1918–1991

Situatie vóór 1918

In tegenstelling tot veel andere Europese landen werd Duitsland pas laat een eenheidsstaat. Tot 1871 bestond het gebied uit vele kleine staten en vorstendommen. Pruisen en Beieren waren de machtigste, terwijl Oostenrijk buiten het Duitse eenwordingsproces bleef en samen met Hongarije een dubbelmonarchie vormde.

Na de overwinning op Frankrijk in de Frans-Duitse Oorlog (1870–1871) werd in Versailles het Duitse Keizerrijk uitgeroepen. De Pruisische koning Wilhelm I werd keizer en Otto von Bismarck werd rijkskanselier. Pruisen had binnen het nieuwe rijk de dominante positie.

Na het vertrek van Bismarck nam keizer Wilhelm II zelf de leiding. Hij wilde Duitsland omvormen tot een wereldmacht met een sterk leger, een grote oorlogsvloot en koloniale bezittingen. Tegelijkertijd groeide de Duitse economie snel, vooral dankzij de industrialisatie van het Ruhrgebied. Duitsland ontwikkelde zich tot een belangrijke industriële grootmacht.

Deze snelle opkomst zorgde voor spanningen met andere Europese staten. Groot-Brittannië voelde zich bedreigd door de Duitse vloot, Frankrijk koesterde wrok na het verlies van 1871 en Rusland wilde zijn invloed uitbreiden, met name op de Balkan. Intussen raakten het Ottomaanse Rijk en Oostenrijk-Hongarije steeds verder verzwakt.

Om hun positie veilig te stellen, sloten de Europese mogendheden bondgenootschappen. Zo ontstonden onder andere de Triple Entente (Frankrijk, Rusland en Groot-Brittannië) en de Triple Alliantie (Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en het Ottomaanse Rijk). Door deze blokvorming, in combinatie met nationalisme en militarisme, escaleerde een lokaal conflict in 1914 tot de Eerste Wereldoorlog, na de moord op de Oostenrijkse kroonprins Franz Ferdinand.

Kenmerken van de Eerste Wereldoorlog

De Eerste Wereldoorlog werd gekenmerkt door extreem hoge aantallen slachtoffers, waaronder veel burgers. Er was sprake van een tweefrontenoorlog voor Duitsland, met een vastgelopen loopgravenoorlog aan het westfront. Nieuwe wapens zoals tanks, vliegtuigen en gifgas werden

op grote schaal ingezet. Ook de burgerbevolking raakte sterk betrokken, onder andere door arbeid in fabrieken, voedselrantsoenering en oorlogspropaganda via de radio.

Het einde van de Eerste Wereldoorlog

Aanvankelijk leek Duitsland in het voordeel, vooral nadat Rusland zich vanwege de Russische Revolutie uit de oorlog terugtrok. Duitse troepen konden daardoor naar het westfront worden verplaatst. Toch slaagde Duitsland er niet in de beslissende doorbraak te forceren, mede door de toetreding van de Verenigde Staten in 1917.

Binnen Duitsland groeide ondertussen de onvrede. De voedseltekorten als gevolg van de Britse zeeblokkade, het hoge aantal gesneuvelden en de zware arbeidsomstandigheden leidden tot protesten. Uiteindelijk trad keizer Wilhelm II af en vluchtte hij naar Nederland. In Duitsland riepen de sociaaldemocraten een republiek uit.

De Weimarrepubliek

De nieuwe regering, geleid door Friedrich Ebert, sloot op 11 november 1918 een wapenstilstand met de geallieerden. Deze werd in 1919 vastgelegd in het Verdrag van Versailles. De jonge democratie kreeg echter te maken met veel tegenstand.

Conservatieve elites verlangden terug naar de monarchie en hadden weinig vertrouwen in democratie. Communisten vonden dat de sociaaldemocraten niet ver genoeg gingen en probeerden, geïnspireerd door Rusland, een revolutie te ontketen. Deze pogingen werden met geweld neergeslagen door het leger en rechtse vrijwilligers. Door de onrust werd de republiek formeel uitgeroepen in Weimar, wat haar naam verklaart.

Daarnaast voelden veel voormalige soldaten zich verraden door de wapenstilstand. Zij geloofden dat het leger niet echt verslagen was, maar door politici was “neergestoken in de rug” (de dolkstootlegende).

De democratie werd vooral gesteund door de sociaaldemocraten, gematigde liberalen en de katholieke partij Das Zentrum.

Het Verdrag van Versailles

Het Verdrag van Versailles werd door veel Duitsers als onrechtvaardig ervaren en kreeg de bijnaam "Diktat van Versailles". Duitsland werd verantwoordelijk gesteld voor het uitbreken van de oorlog en kreeg zware straffen opgelegd. Het land moest enorme herstelbetalingen doen, grondgebied en koloniën afstaan, het leger sterk inkrimpen en de luchtmacht opheffen. Daarnaast werd het Rijnland gedemilitariseerd.

Economische problemen en herstel

In de eerste jaren na de oorlog kampte Duitsland met ernstige economische problemen. De herstelbetalingen, politieke instabiliteit, verlies van grondstoffen en de bezetting van het Ruhrgebied door Frankrijk en België verzwakten de economie. Hyperinflatie maakte het dagelijks leven voor veel Duitsers ondraaglijk.

Verbetering kwam met het Dawesplan, waarbij de Verenigde Staten leningen verstrekken in ruil voor economische hervormingen en een stabiele munt. Ook versoepelden de Fransen enkele bepalingen van het vredesverdrag. Dit leidde tot economisch herstel, politieke stabiliteit en een culturele bloeiperiode waarin Berlijn uitgroeide tot een centrum van vernieuwing.

Deze ervaring kwam abrupt tot een einde door de beurskrach van 1929 in de VS. Door overproductie en schuldfinanciering stortte de Amerikaanse economie in, wat leidde tot wereldwijde werkloosheid. Duitsland werd extra hard geraakt omdat Amerikaanse leningen wegvielen, de export instortte en herstelbetalingen bleven doorgaan.

De opkomst van Hitler

De economische crisis zorgde voor groeiende steun voor extremistische partijen, onder wie de communisten en de nationaalsocialisten (NSDAP) onder leiding van Adolf Hitler. In korte tijd werd de NSDAP de grootste partij, hoewel zij nooit een absolute meerderheid behaalde.

Hitler wist veel steun te winnen door effectieve propaganda, massabijeenkomsten, paramilitaire organisaties en beloftes van werk en nationale wederopstanding. Hij speelde in op onvrede over het Verdrag van Versailles en maakte gebruik van antisemitische en anti democratische sentimenten.

Machtsovername en dictatuur

In januari 1933 werd Hitler benoemd tot rijkskanselier. Na de Rijksdagbrand in februari, die aan een communist werd toegeschreven, greep Hitler de gelegenheid aan om de communistische partij te verbieden en tegenstanders te arresteren.

In maart 1933 nam het parlement de Machtigingswet aan, waarmee Hitler vrijwel onbeperkte macht kreeg. Hiermee kwam een einde aan de democratie en aan de Weimarrepubliek.

Duitsland als totalitaire staat

Na de machtsgreep bouwden de nazi's snel een totalitaire staat op. De overheid kreeg controle over opvoeding, media, economie, cultuur en het openbare leven. Jeugdorganisaties indoctrineerden jongeren, propaganda en censuur bepaalden de informatievoorziening en kunst die niet in het nazi-ideaal paste werd verboden. Joden werden systematisch uitgesloten en vervolgd.

Door een combinatie van propaganda en geweld werd de Duitse samenleving volledig genazificeerd.